

egy amszterdami beszélgetés 2002-ből

„Nekem minden családtörténet”

ESTERHÁZY

Péter

Termelési-regény

Magvető, 1979,

2004

Bevezetés

a szépirodalomba

Magvető, 1986,

2003

Harmonia caelestis

Magvető, 2000,

2013

Javított kiadás

Magvető, 2002

Hrabal könyve

Magvető, 2005

Semmi művészet

Magvető, 2008

Esti

Magvető, 2010

Egyszerű történet

vessző száz oldal –

a kardozós változat

Magvető, 2013

Egyszerű történet

vessző száz oldal –

a Márk-változat

Magvető, 2014

(Marianna D.

Birnbaukkal)

Az évek iskolása

Magvető, 2015

(Szüts Miklóssal)

A bűnös

Magvető, 2015

„Az elrögzíthetetlen

Európa”

Magyar Lettre

Internationale, 2

„J'accuse – egy

rendbehozás”

Magyar Lettre

Internationale, 30

„Ki nem történet-

elvítt itt?”

Magyar Lettre

Internationale, 31

„Esterházy vacsora”

(Papp Gábor

Zsigmond filmje)

Magyar Lettre

Internationale, 37

■ *A Hollandiában megjelent könyvei kapcsán szeretném kérdezgetni.*

■ Nem vagyok entuziasztikus nyilatkozó, ha nincs ok, akkor igyekszem elkerülni az interjút. Munka.

■ *Itt megjelent idén két vastag könyv. A HC nem teljes, mert azóta megjelent a Javított.*

■ Attól még mint regény teljes.

■ *Hahn-hahnban fontos mondatok, nem tudom, ön írta-e, vagy vendégszöveg: „Nekem minden családtörténet.”*

■ Ezeknek a mondatoknak egy regényen belül van hitelességük, érvényességük, nem érdemes vele konfrontálni. De lehet. Egy ilyen mondat csak a regényen belül beszél. De jelenti, amit jelent.

■ *Parafrázisa annak, hogy „az emberiség története osztálybarok története”? Nekem minden családtörténet, tehát az emberiség története családtörténet. Nézzetjük így? Akkor utólag, meg előrevetítve is, erre épül az Esterházy-életmű.*

■ Nem szoktam gondolkodni azon, hogy mire épül, de az tény, hogy a család mint tér, vagy akár mint téma vagy tematika, mindig előjön, és az is tény, hogy nekem ez nagy élményem. Az a család, amiben most élek, a négy gyerekem és a feleségem, illetve a másik család, a nagy, a történelmi, annak is mindenféle jelentősége van számomra. Mind a kettőt kaptam, az egyikért semmit se kellett tennem, a másikért annyit, amennyit.

Tisztázódott, hogy én író vagyok, és nem masiniszta vagy úrkutató

■ *Nem minden családnak adatik meg, hogy ennyire része, részese és befolyásolója legyen a világtörténelemnek.*

■ Ez az, amit én kaptam, hogy ebbe a nagy családba születtem bele – akkor, amikor már nem volt semmilyen módon nagy; ezért a viszonyom nem is kritikai ehhez, hanem elfogadó vagy leíró. Nyilvánvaló, hogy ha én akkor születek bele ebbe a családba, amikor hatalmas volt, vagy hatalmon volt, akkor ki kellett volna alakítanom ezzel a hatalommal egy pozíciót. Így azt nem kell, csak látom, és ezáltal érdekes helyzetbe kerültem, és itt citálhatjuk az előbbi mondatot, hogy nekem minden családtörténet. Tehát egy ország történetét vagy Európa történetét én tudom családtörténetként kezelni, hiszen egyszerűen megnézem a történelemkönyvben, hogy melyik ősapám szerepelt benne, és akkor ez egy másik viszony, ha akarom, egy élő viszony a történelemhez, vagy az időhöz. Egy valóságos viszony, nem valami elvi.

■ *De ön abba született bele, hogy ennek a családnak legalábbis Magyarországon nem volt már befolyásoló ereje. Esetleg ezért lett író? Hogy valamilyen módon mégiscsak bathasson?*

■ Határozottan nem. Azért lettem író, mert értek a mondatokhoz. Mert ezt szeretem csinálni. Semmilyen Wiedergutmachung érzés nincs bennem.

■ *Mert eleinte nem is erre a pályára készült?*

■ Rosszul elmondható történet. Nem készültem semmire. Matematika szakot végeztem, mert ezzel a névvel – ’68-ban érettségiztem – ebből az iskolából (a Piarista Gimnáziumból) tanár szakra nem vettek volna fel. A matematika szak ‘tudósképző’, tehát nem tanár szak, és volt egy kicsi érzékem a matematikához, és az volt fontos, hogy az ember egyetemre járjon, ezt választottam. De én soha nem voltam igazi matematikus, mert a viszonyom a matematikához az nem alkotói. Viszonylag intelligensen nem értem a matematikát. Közben viszont, amikor 17 éves voltam, teljesen megalapozatlanul azt gondoltam, hogy író vagyok, de azt nem gondoltam, hogy írnom is kéne. Nem is írtam. Volt egy házi feladat, valamit novella vagy esszé formájában megírni. Az esszéformának az volt a hátránya, hogy legalább 6 oldalnak kellett lenni, ezzel szemben a novellaforma már 3 oldallal is elég volt. Így aztán ezt választottam. Ennek megírása viszont nagy élmény volt, emlékszem az alkotás primér örömeire, arra, ahogy egy alakot kitalálhattam, és hogy ez mindenestül az én kényemkedvemtől függött, kövér-sovány, stb. Akkor számomra megnyugtató módon tisztázódott, hogy én író vagyok, és nem masiniszta vagy úrkutató. Tehát író voltam. De nem írtam, sőt, akkor nem is írtam különlegesen jól. Később, amikor egyetemista voltam, másodévből kezdtem írni ezeket a Fancsikó és Pinta történeteket, amik viszont nagy technikai tudást mutatnak. Ezek az ‘ifjú titán’ történetek úgy szólnak, hogy mások rengeteget írtak, meséket meg mindent, tíztizenkét éves kortól már. Én semmi ilyesmit nem csináltam, viszonylag jó olvasó voltam. Ez volt az irodalom akkor az életemben. Az látszik a Fancsikókból, hogy 22 éves koromra tudtam, hogyan kell a szöveggel bánni.

Folytattam a matematikát, az nem jelentett nagy nehézséget. Később, ’75-től szigorúan dolgoztam (értsd:) írtam, reggel 9-től 5-ig.

■ *Visszatérnék a családtörténet motívumra, ami nekem sokmindent megmagyarázott, és ez az, amin keresztül a holland olvasók is megértetik. Ez helyre tesz egy csomó könyvet: A szív segédigéi az anya-könyv, az Egy nő, a Hrabal könyve a feleség, a saját család.*

■ Az én viszonyom ezekhez a dolgokhoz nem önéletrajzi. Nagyon erősen használom a saját életemet, de a viszonyom hűvös. Nem a saját életemet akarom megérteni, hanem van egy

regényírói elgondolásom, valamilyen forma, abban használom azokat az életeket, amiket ismerem, és nem nagyon szoktam eltolni, távolítani, ezt nem tartom fontosnak. Majdnem mindig egyik könyv játszik is ezzel a dologgal, az önéletrajziséggel. A HC-nál látszik ez a leginkább, az első és a második rész viszonyánál, a második rész folyamatosan úgy mutatkozik meg, mintha most a valóságos történetét kapnánk a családnak, miközben...

■ *olyik olvasó mélységesen fel volt háborodva, hogy kitalált egy húgot...*

■ Ez folyamatos kérdése is az irodalomnak, hogy mi a viszonya a valósághoz. Nálam ez mindig tárgya egy játéknak is. Így aztán ne is csodálkozzak, ha valaki megbotlik egy húgban, mert az... nem is folytatom. A nem létező hugok oly sokféleek lehetnek.

■ *Például a Hahn-hahn grófnő egy olyan játék is, hogy volt előtte egy vastag könyv, amit Claudio Magris írt, amit ön ezzel egy kicsit kijavított. Találtam egy rövid összefoglalást, nem tudom, arra vonatkozik-e, vagy teljesen másra: „egy nyugati egy tárgyról beszél...”*

■ Ha az ember a Dunáról beszél – már az is kérdés, hogy mit jelent, hogy a Dunáról beszél –, akkor kikerülhetetlen Magris könyve. Úgy szoktam gonoszkozni mondani, hogy a Magris könyve a Dunához tartozik, az enyém csak az irodalomhoz. De nem akarok semmi rosszat mondani a Magris könyvéről, mert az egy nagyon jó könyv, csak más. Valóban megtudunk valamit a Dunáról is. Nálam ez csak áttételes értelemben van. Mindenesetre egy forma, amire ez a könyv is hivatkozik, egy klasszikus Duna-utazás-forma az ő könyve is. És persze mindenféle játékok is vannak, a nevével például, szerepeltetek egy 18. századi nőt, Claudia Magris néven, ez inkább csak hommage Magris előtt.

Éz az egész intertextualitás nem olyan radikális dolog

■ *A regényei tele vannak vendégszövegekkel, sokszor még az aránylag művelt és tájékozott olvasó számára sem feltűnőnek vagy azonosíthatóak.*

■ Nem is kell. Veszett a könyv, ha ebből egy afféle kimittud lesz. Ez nem egy olyan radikális dolog, ez az egész intertextualitás, hiszen így működik a nyelv, így is beszélünk. Mindenféle szövegdarabok vannak a fejünkben, hirdetések, utcai szövegek, dumák, verssorok, regényrészletek, és ahogy beszélünk, ezeket használjuk is. Nem mindig tudatosan, illetve nem mindig játsszuk ki. Minden nyelvnek megvan ez a természetes játéka. Én

ezeket határozottabban szoktam használni, főleg ha prózaszövegeket használ fel az ember, akkor felismerhetetlen, legfeljebb azt lehet érzékelni, ez a reményem, hogy ez az idegenség érződik, és ezzel egy bizonytalanság épül a szövegbe, és ezt a bizonytalanságot én jónak tartom. Fontosnak tartom, ha valamilyen egyértelműség megbomlik. Az irodalomnak az egyik legfontosabb tulajdonsága a többértelműség. Ahhoz, hogy valami egyértelmű legyen, elég a rendőrség. Egy vendég-szöveg nagyon érdekes dolgokat tud csinálni az alapszöveggel: ha valaki felismeri, az egyrészt irritáló is, másrészt van egy eredeti összefüggése, az vagy belesugárzik, vagy nem, meg nagyon érdekes konstellációk jönnek létre. A HC-ben a legerősebb effektus az „édesapa” szó. Minthogy ez egy nagyon erős szó, ez aztán erősen megváltoztat szövegeket. Személyessé is tud tenni, meg botrányos-sá is. Ezt nem rögtön tudtam a regénynél, hanem lassan alakult ki abból a kérdésből, hogy amikor elkezdtem nézni ezeket az anyagokat, egy 17. századi történetet (amely egyébként szép magában is, egy kicsi történet), hogy valóban érdekel-e engem, hogy az ős-ős-ős-ősapámnak és a Lipót császárnak milyen volt a viszonya. Nem. Ahelyett tehát, hogy azt írtam volna, gróf Esterházy Miklós 1602-ben, azt írom, hogy Édesapám 1602-ben, és ezzel egy más térbe kerülünk. Bizonyos szövegeket nem is lett volna talán merszem megírni, egy gyerekmegerőszkolási jelenetet nem biztos, hogy az édesapám szóval meg mertem volna írni. De más venni egy ilyen szöveget, és az alanyt kicserélni – azt mindig meg tudom csinálni. Ez az eljárás tulajdonképpen saját magam korlátainak kitolásában segít.

■ *Egyfajta matematikai behelyettesítés: $x = \text{édesapám}$. Ez a kapcsolat a matematikus és az író között?*

■ Gyöngye kapcsolat, de bizonyos formális gondolkodást mutat, amit nyilván a matematika szakon tanultam vagy tanulgattam. A HC írásakor az összes előző könyvemet anyagnak tekintettem. Korábban szigorúan szavakat ill. mondatokat citáltam, most meg képeket vettem saját előző könyveimből.

Nem nyelvről nyelvre fordítunk, hanem kultúráról kultúrára

■ *Bizonyos mértékig követhető a magyar anyanyelvű olvasó számára, legalábbis van egy bizonyos érzése hozzá, de mit jelent a fordítás?*

■ Egyes referenciák működnek, mások nem működnek. Egy fordítás bizonyos pontokon csak jelnezi tudja, hogy a szöveg milyen fajta, de nem tudja előállítani pontosan azt. Azért az én könyveim sorsa külföldön nehezebb, mint más kollégáimé, mert jobban a nyelv jelen idejéből építkeznek – nem az éppen beszélt nyelv, hanem bizonyos mondatokon a megírás pillanata is látszik. Hogy azért kanyarodik el, mert pl a zs hanghoz ért, és nem az értelem miatt. Van nyelv, ahol ez problémát okoz. Nemrég jöttem rá, hogy minden jó német mondatnak van pontos értelme. Ha nincs, akkor nem jó. Magyarban ez nem kötelező. Lehetnek kételyeink a pontos értelem felől, attól még lehet jó a mondat. Az előbb említettem, milyen fontosak a bizonytalanságok, de ha abban a mértékben megy át egy indogermán nyelvre a bizonytalanság, attól a szöveg maszatos lesz. Ez azt a kérdést veti fel, hogy nem nyelvről nyelvre fordítunk, hanem kultúráról kultúrára. Itt mindenféle bajok vannak, ezekkel nem szívesen konfrontálódok, illetve, amit lehet, megteszek, kérdésekre válaszolok, idézethelyeket megadok, és reménykedem, hogy abból a konglomerátumból, ami az én írásom, valami átjön. Időnként látja az ember a recepcióból, hogy nagyon nem jön át, máskor meg látja, hogy igen.

■ *Azt hiszem, hogy Németországban elég sok jön át, Hollandiában ehhez képest elég kevés. Vajon csak nyelv-, illetve fordításfüggő a dolog, vagy Németország mégiscsak Duna menti ország, ahol jobban megértik...*

■ Minthogy a könyvekben igen erősen benne van a történelem. Ha az ember ismeri ezt a történelmet, akkor a viszonya más lesz ehhez. Egy magyar olvasónak cinkosabb a viszonya a könyv anyagához. Ha Mátyás királyról vagy Kinizsi Pálról olvas, akkor arról már gyerekkora óta gondol valamit. Nem sokat segít, ha lábjegyzetelünk. Az érzelmi viszony nem előállítható. Bennem

Orániai Vilmosra nem mozdul meg semmi. A magyar könyvek tulajdonsága, hogy több van bennük a magyar történelemből, mint egy nyugati országban. Több van bennünk a történelemből, mert a viszonyunk a történelemhez más. És a német viszony nem annyira más, mint a mienk. Ez a könyv megjelent Franciaországban, és ott egészen más-képp teszik fel a kérdéseket. Ott nem ez a sorscsapásszerű történelem van, ami ránkzúdul, és el kell viselni.

Javított apakönyv

■ *Megjelent a HC, amit Magyarországon mindenhol üdvözöltek, nemcsak, mint történelmi-történeti munkát, hanem mint apakönyvet. A kortárs magyar irodalomban ez a megközelítés nem volt jelen sokáig, mintba a magyar írók nem mertek volna az apáról írni. Aminek bizonyára okai vannak. A HC-ből egy gyönyörű, monumentális apakönyv lett. De hogy is volt, mikor kapta a hírt a Történeti Hivatalból?*

■ Január 14-15-én adtam le a gépirónőnek az utolsó füzetemet, és 28-án kaptam a hírt, két hét különbséggel.

■ *A könyv megjelent, óriási sikere volt, olvaszuk a Javított kiadásban, hogy milyen lelki tusát jelentett a HC-ből felolvasni, dedikálni, miközben már a Javított kiadáson dolgozott. Miért kellett apakönyvet írni?*

■ Hogy miért kell egy könyvet megírni? Az vagy látszik rajta, vagy úgyis mindegy. De ami a HC-t illeti, nyilvánvaló, hogy speciális helyzetben vagyok. Senki másnak nincs az a helyzete, hogy egyszerre író és egy ilyen család tagja. Más kérdés, hogy azt hittem, hogy a Termelési regénnyel ezt már megírtam. Amikor valamilyen nehézséghez érkeztem, akkor nem menekülhettem. Például a *Habn-Habn*ban is bejön már a család mint tematika, de nem találja a helyét. Nem fér minden bele. A *Hrabal* könyvénel is. Itt ezt nem tehettem meg, nem menekülhettem másfelé, mert úgy definiáltam magamnak a munkát, hogy most meg kell találnom a szerkezetet, hogy abba ez beleférjen. Amikor nem ment tovább, akkor az egészet újra kellett

„Nem akarok sokat, csak mindent” (Eve-Marie Kallen interjúja) *Magyar Lettre Internationale*, 39

„A Töttössy-szöveg” *Magyar Lettre Internationale*, 47

„Attól félttem, hogy most már mindig komoly embernek kell lennem” (litera-nagyvizit) *Magyar Lettre Internationale*, 48

„Kis magyar pornográfia oroszul” (Okszana Jakimenko interjúja) *Magyar Lettre Internationale*, 56

„Azt hiszem, inkább szó-író vagyok” (Majse Aymo-Boot interjúja) *Magyar Lettre Internationale*, 69

„Amit el akarok mondani, az többnyire nem egy történet” (beszélgetés Selyem Zsuzsával) *Magyar Lettre Internationale*, 80

„Egy hamburgi beszélgetés” (Lothar Müllerrel) *Magyar Lettre Internationale*, 92

(Nádás Péterrel) „A mi országunk” (Az írók Európája /arte) *Magyar Lettre Internationale*, 93

FEDERICO SCARCHILLI: THE DARK SIDE OF THE CITY – JCE 2015-2017, ITALY

nézni. Újra és újra, nem is emlékszem másra ebből a munkából, mint a kudarcokra. Ilyet én még soha nem csináltam. Hogy az mit jelent, hogy ez a témája, csak írás közben tudtam meg.

■ *Egyrészt a történet nagyon Esterházy, másrészt minden apából – mindenki apjából – esszencia.*

■ Az apaság nagy élményem. A saját édesapámhoz jó kapcsolatom volt, a gyerekkoromban kifejezetten, csak a felnőttkori merevségek voltak később [...] Én nem pszichológiából dolgozom, vagy ha abból, akkor letagadom magamnak, következőképp úgy tudom, hogy nem pszichológiából dolgozom, egyfelől, másfelől – mert kétfelől van ez írva, nekem mint apának is erős élményeim vannak mindenfelől – ez az egész a személyemtől függetlenül is nagy európai, nem is téma, hanem tény, a kultúránk egy apakultúra. Erős tiltások is vannak, még tán az is igaz, hogy az apát nem lehet megérinteni vagy megszólítani, mindenféle tabuk övezik. Ilyen módon többszörösen is érthető, hogy valamiből miért lesz egy ilyen [...]

■ *Akkor is megírta volna, ha már az elején tudja, hogy azok a dossziék várnak önre?*

■ Édesem, ha ezeket a dossziékat ismerem, akkor mit tudom én, mi lett volna az életemből! Elgondolhatatlan számomra, hogy mit csináltam volna, ha 20 évesen tudom ezt. Egy más életem lett volna. Mások lettek volna a reflexeim, mások lettek volna a görcseim, mások lettek volna a szabadságaim... Konkrétan, ha munka közben tudom meg, nem tudtam volna befejezni. A valóság-nem valóság dologgal (cuccal), ha a valóságban ilyen nagyon radikális dolog történik, nehéz lett volna nem „foglalkozni”...

■ *Azt írja a Javított kiadásban, hogy ez a tény visszarángatta a fikcióból a nem fikcióba, a valóságba. Ez nem fikció, erre figyelmezteti az olvasót, amit az olvasó persze el is bír meg nem is, mert miért pont ezt kellene elbánnie... Ezzel a gondolatmenetében önmaga is eljátszik. Megjelent egy interjú a Történelmi Hivatal vezetőjével, amiből ország-világ megtudhatta, hogy valóban, E. P. ez alkalommal nem fikciót írt. Nem kár, hogy nem maradtunk, mi olvasók, a lebet így is, de lebet úgy is kétségében?*

■ Nekem ezúgyben kevés mozgásterem van. Azt tettem, amit tudtam, kész. Nem érdekel az olvasó. Máskor érdekel, most nem. Hogy az olvasónak jobb lenne? Nekem is jobb lenne, ha ezt csak úgy kitaláltam volna.

■ *Miért kellett ezt megírni? Kevesebb lett volna a HC, ha ezt nem rakja hozzá?*

■ Hogyan lehetett volna nem megírni? Miért is ne írtam volna meg? A HC miért lett volna kevesebb? De az már le van zárva. Természetesen mindenféle érdekes viszonyba kerül a HC ezáltal, elvibe és gyakorlatiba is, mit jelent az olvasó számára, mit engedélyez... Fontos, az irodalomról is érdekeset állító viszonyok keletkeznek ezáltal. De visszamenőleg semmi sem érdekel. Könnyebben beszélök erről jövőre, ha a könyv megjelenik, mert a kérdések jó részét a könyv maga megadja, én pedig nem akarok mesélni erről.

■ *Jó, a könyv magáért beszél. Visszarángatta a realizmusba, állítja ön. De azért a formája nagyon emlékeztet Kertész Imrere, A kudarcra. Azért ez gondosan meg van komponálva.*

■ Igen, persze. Rögtön hoztam egy döntést: megírom. Mindent: nézek – leírok. Vettem a jelentéseket, másoltam, és világos, hogy számomra forma, amit csinállok, minden az. – Ez a realizmus vagy inkább naturalizmus azt jelentette, hogy itt már nem áll módomban a valóság tényeinek darabjait tetszésem szerint rakosgatni. Csak azt írhattam, amit írhattam. Igaza van, hogy ez a szövegből magából nem megállapítható. A szöveg nem tud magából kiindulni. Maga nagyon okosan említette a Markó nyilatkozatát. Ha valakit foglalkoztat, hogy ez így van-e, vagy nem így van – márpedig sokakat foglalkoztat –, akkor valóban a szövegből nem megállapítható, mert semmilyen szövegből nem állapítható meg, illetve csak úgy, ha ilyen referenciális módon: felhívjuk a Történelmi Hivatalt. Hogy az olvasó mit szeretne, füttyölök rá. Én is szeretnék mindenféle dolgokat.

Egy arisztokrata család valóban egy EU-képződmény

■ *Hollandiában nincsenek rokonai. Németországban, Ausztriában, Olaszországban, Belgiumban igen... Az Esterházy család időnként összejön.*

■ Van egy alapvető információ egymásról, de igazán nincs olyan, hogy különböző ágak rendszeresen összejönne. A hagyományörzésbe tartozik, hogy tudunk egymásról.

■ *Az jutott eszembe, most, Kertész Imre Nobel díja kapcsán – sokan jókívánságukat fejezték ki, sokan pedig úgy vélik, hogy ő nem a magyar irodalmat képviseli.*

■ Mi a bánatot képviselne, ha nem a magyar irodalmat?!

■ *Neki azt bányják a szemére, hogy kozmopolita, de ha valaki Esterházy, az nem még sokkal kozmopolitább, magyarként?*

■ A Kertészénél magyarabb könyvet el sem tudok képzelni. Ezek nem kritikák, hanem idiótaságok. Aki azt mondja, hogy Kertész könyve nem a magyar irodalmat képviseli, az marha. És akkor nagyon finom és visszafogott voltam.

Egy arisztokrata család valóban egy EU-képződmény, független a határoktól, a nyelvtől – a beszélgetés a szükségnek megfelelő nyelven folyik. Én láthatóan nem vagyok arisztokrata. Nekem csak ez az egy nyelvem van. Persze nekem is hánytak mindent a szememre, zsidóberentől kezdve mindent, de az ilyenek, akik a hazaárulónak a szinonimáival dolgoznak, csak röhejesek. Ezek a mostani időkre jellemző primitív, pártpolitikai szemrehányások.

■ *Nem gondolkozott soha arról, hogy elmegy Magyarországról?*

■ Ez egy '90 előtti kérdés. Mert azóta éppen azt tanuljuk, hogy időnként el lehet menni, fél évre, két évre, húsz évre valahova... Nem. Főleg a nyelv miatt. Amikor a matematika szakot elvégeztem, akkor Bécsbe mehettem volna, talán 30szoros vagy 90szoros pénzért, mint amit otthon kaphattam volna. Ha én csak matematikus vagyok, akkor nagyon erős érvek kellett volna, hogy visszatartsanak. De így meg sem fontoltam. Nekem a magyar nyelvel vannak elintézni valóm, és nem a fizetésem nagyságával.

■ *A felmenői születeiük által kerültek olyan pozícióba, hogy az ország sorsát meghatározzák. Ön a magyar szavakkal. Ez valamiféle noblesse oblige,*

hogy azért egy Esterháznak legalábbis a közvéleményt valamilyen módon befolyásolnia kell?

■ Nem a nemesség kötelez.

■ *Ha azt mondja ön, hogy „Földet vissza nem veszek”, annak valami jelentése van. Ezt biába kiabálná a Pista bácsi.*

■ A kontextus. Az is egy kontextus, hogy engem ugyanúgy hívnak, mint a HC-beli családot. Eny nyiben ez egy lényeges különbség – eltekintve az esetleges nívóbeli különbségektől – a HC és a Buddenbrook-báz között. A Buddenbrook és a Thomas Mann ugyanaz a szó. Ezt én időnként ki is játszottam, bizonyos dolgokat egyszerűbb volt így elmondani ebben a keletkező magyar demokráciában. Bonyolult, érdekes játék, ahogy keletkezett egy nyilvánosság, abban való beszédmódok. Az elején az ember mindenfelében reménykedik, hogy a közbeszéd például racionális megfontolások nyomán fog kialakulni. De ez nem így működik. A történelem sem így működik. Ezt nem tudhattuk a diktatúrában, mert ott minden áll, egy diktatúrában nincs idő. De nem mint arisztokrata szólok meg, mert arisztokrácia nincs. Igen, a nevem áll mögötte, de a könyveim hitelesítik.

■ *Az apa-motívum, most nem felfelé, hanem lefelé. Lényeges részét képezi az életének, hogy apa.*

■ Négy gyerekem van, és ez érdekes foglalkozás apának lenni.

■ *Mit csinál apaként?*

■ Nekem nincsenek saját terveim a gyerekeimmel. 27, 25, 20, 16 évesek. Közepes apa vagyok. Nem rossz. Nagyon kevés didaktikai érzékem van, hacsak nem egy zseniális pillanatban egy zseniális könyvet a kezükbe nyomtam volna, hogy megváltozott volna az életük. Az apaság is olyan, mint sokminden: nem lehet pontosan tudni, hogy mitől függ a minősége. Nem attól, hogy mindent rendesen megcsinál, meg sok erőt és időt fektet bele. Titokzatos dolog: van egy pont, amikor fel van téve egy kérdés, amit észre kell venni, és jól meg kell válaszolni. Igazából nem tudom, hogy ez a kérdés elhangzott-e már, és megválasoltam-e, és ha igen, akkor jól-e. Az én apám jól válaszolta meg. Az én apám mindent jól csinált az ő apaságában. Abban az egyetlen pillanatban, amikor nekem igazából szükségem volt rá, akkor ő megerősített engem. És ebben az ő apai feladata beteljesült. Ez az a pillanat volt, amikor megmutattam neki ezt a novellát, az iskolai házi feladatot, 17 éves koromban. Ő sokkal jobban fogalmazott mindig, mint én. A gimnázium alsó éveiben mindig gondot okozott a fogalmazás. Most visszanezve jó kezem van, ügyes vagyok. Ebből az ügyességből semmi nem látszott akkor. Nem tudom, ki mondta, Thomas Mann vagy Goethe, ők szoktak ilyeneket mondani, hogy író az, akinek az írás problémát okoz: hát nekem csak problémát okozott. Időnként kértem apámat, hogy segítsen, segített. Tehát írás ügyben bizonyos értelemben fölényesen viselkedett. Afféle jó tollú ember volt, és mindig kis szkepszissel nézte, amit csinállok. És amikor tehát megmutattam neki ezt a novellát, akkor feltolta a szemüvegét és bólintott. Amit én úgy értelmeztem magamnak, akkor tehát rendben van, fiam. Ahogy öregedett, egyre konzervatívabb lett az ízlése, és gyakran bosszantotta, amit csináltam. De akkor már nem számított. Ami engem illet, nekem ennél jobb apa nem kell.